

Ivana Tomas

Kapela sv. Ane u Gornjoj Plemenšćini u svjetlu rezultata istraživanja provedenih tijekom konstrukcijske obnove

Ivana Tomas
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
HR – 10000 Zagreb, Ivana Lučića 3

UDK: [726:272-523.43].025.3/4(497.522Pregrada)"2024"
[726:272-523.43].025.1(497.522Pregrada)"2020":550.34
Izvorni znanstveni rad / Scientific paper
Primljeno / Received: 6. 9. 2024.

Ključne riječi: Kapela sv. Ane, Gornja Plemenšćina, Hrvatsko zagorje, arhitektura, zidne slike, gotika, grofovi Celjski, Gustav Taussig

Key words: St. Anne's Chapel, Gornja Plemenšćina, Hrvatsko Zagorje, architecture, wall paintings, Gothic art, Counts of Celje, Gustav Taussig

U svrhu pripreme smjernica i prijedloga prezentacije pročelja i interijera kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenšćini u Krapinsko-zagorskoj županiji – čija će obnova uslijediti nakon konstrukcijske sanacije koja se provodi zbog oštećenja nastalih u potresima 2020. godine – obavljena su konzervatorsko-restauratorska, arhivska i dokumentacijska istraživanja 2024. godine, što je, osim prijedlogom prezentacije i smjernica za obnovu, rezultiralo brojnim novim saznanjima o slojevitosti i graditeljskim transformacijama spomenika. Kapela sv. Ane podignuta je kao reprezentativna narudžba grofova Celjskih tijekom prve polovine, tj. sredine 15. stoljeća, a njezine graditeljske transformacije moguće je pratiti kroz 17. i 18. stoljeće iz pomno iščitanih protokola kanonskih vizitacija, pa sve do kraja 19. stoljeća kada kapela poprima postojeći izgled. Za razumijevanje i tumačenje njezina prvotna izgleda otkriće vrijednog gotičkog zidnog oslika od osobite je važnosti.

Kapela sv. Ane u Gornjoj Plemenšćini na prostoru Krapinsko-zagorske županije pojedinačno je zaštićeno kulturno dobro utvrđeno rješenjem Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske (Klasa: UP/I-612-08/05-06/1217, od 8. studenoga 2005.), upisano u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske pod oznakom Z-2359. Kapela pripada župi Blažene Djevice Marije u Pregradi u sklopu Tuheljsko-pregradskog dekanata, tj. Zagorskog arhidakonata Zagrebačke nadbiskupije. Spomenik je pretrpio teška oštećenja u potresima koji su se dogodili u ožujku i prosincu 2020.

godine.¹ Njegovo stanje, kao i opis potrebnih intervencija, utvrđeni su prema Elaboratu ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije iz 2022. godine.² Na svim vanjskim i unutarnjim zidovima kapele (svetišta, lađe, zvonika i sakristije), njezinim svodovima (svetišta, zvonika i sakristije) te nadvojima prozorskih i vratnih otvora, kao i trijumfalnom luku, evidentirana su veća oštećenja u vidu vertikalnih i kosih pukotina, otpadanja žbuke, ali i odvajanja zida poglavito na spojevima dogradnji: na spoju sakristije i svetišta, osobito uza južni kontrafor, na spoju sakristije i južnog ramena lađe, na spoju istočnog i južnog zida broda te na spoju pjevališta i zidova lađe. Znatnija oštećenja dokumentirana su i na zvoniku: od vertikalnih i kosih pukotina do otpadanja većih površina žbuke, potom na svodu svetišta te na trijumfalnom luku i istočnom zidu lađe.

U okviru konstrukcijske sanacije provedene tijekom 2023. godine izveden je niz zahvata kojima je građevina stabilizirana i učvršćena.³ Tijekom izvođenja radova na obnovi kapele u kolovozu 2023. godine obavljena su i ciljana, preliminarna konzervatorsko-restauratorska istraživanja

1 Kapela sv. Ane u Gornjoj Plemenšćini pretrpjela je teža oštećenja u potresima koji su se dogodili u ožujku i prosincu 2020. godine, pa je 2022. godine uključena u program financiranja obnove iz europskog Fonda solidarnosti kojem je temeljna svrha bila konstrukcijska sanacija kulturnih dobara javne namjene, kao i podizanje njihove otpornosti na razinu 3, u skladu sa *Zakonom o obnovi zgrada oštećenih potresom na području Grada Zagreba, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke i Karlovačke županije* (NN, 102/20, 10/21, 117/21), u skladu s *Tehničkim propisom za građevinske konstrukcije* (NN, 17/17, 75/20, 7/22), te *Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*.

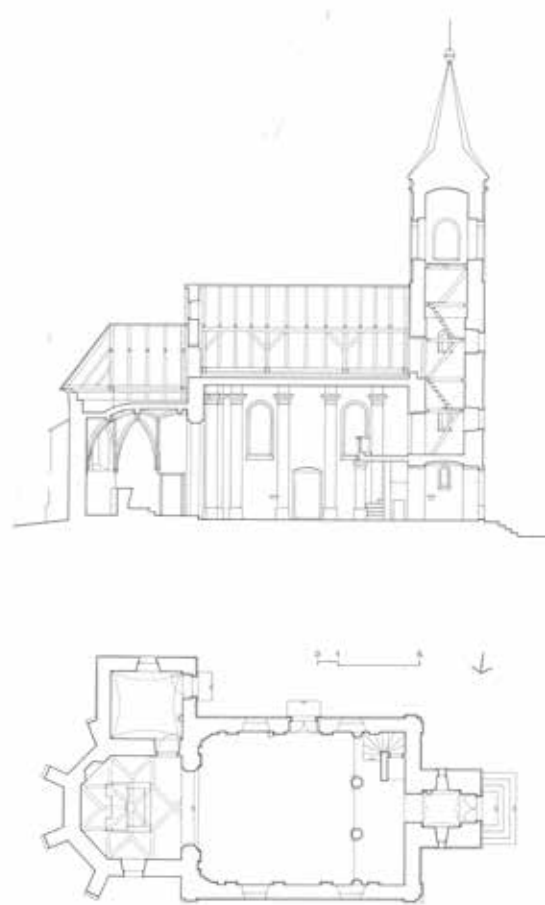
2 Intrados Projekt d.o.o., *Elaborat ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije*, glavni projektant/projektant konstrukcije: Hrvoje Podnar, dipl. ing. građ.; suradnici: Martina Vujasinović, mag. ing. aedif., Lovro Jakšić, mag. ing. aedif., 2022. Ministarstvo kulture i medija RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorski odjel u Krapini (dalje: MKM- KO Krapina).

3 Radovi konstrukcijske sanacije kapele, izvedeni su prema navedenom projektu tvrtke Intrados Projekt d.o.o. iz 2022. godine.

na mjestima pukotina kako se planiranom sanacijom ne bi dodatno degradirale njezine spomeničke vrijednosti.⁴ Nadležni Konzervatorski odjel u Krapini je prigodom izvođenja konstrukcijske obnove propisao izradu konzervatorskog elaborata kao podlogu i pripremu za izradu projekta prezentacije pročelja i interijera kapele koji će uslijediti po dovršetku sanacije.⁵ S ciljem sagledavanja građevnog razvoja spomenika, točnije valorizacije njegovih povijesnih slojeva koji će projektom biti afirmirani, provedena su dodatna konzervatorsko-restauratorska sondiranja *in situ*,⁶ arhivska i dokumentacijska istraživanja u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu (protokoli kanonskih vizitacija Zagrebačke (nad)biskupije; dokumenti Nadbiskupskog duhovnog stola; Arhiv Doris Baričević) i Ministarstvu kulture i medija RH (Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu, Konzervatorski odjel u Krapini) te podrobna analiza vanjštine i interijera građevine. Istraživanja su realizirana u razdoblju od ožujka do svibnja 2024. godine, a rezultirala su brojnim novim saznanjima o slojevitosti i graditeljskim transformacijama spomenika. Na osnovi povijesnih podataka, prikupljenih i analiziranih iz relevantne literature, arhivske i dokumentacijske građe, precizno je definiran slijed izgradnje i uređenja kapele sv. Ane. Moguće ga je pratiti od prve polovine, tj. sredine 15. stoljeća, kada je podignuta kao reprezentativna narudžba grofova Celjskih, pa do konca 19. stoljeća, kada poprima postojeći izgled. Od osobite važnosti za razumijevanje i tumačenje njezina prvotna izgleda otkriće je vrijednog gotičkog zidnog oslika u unutrašnjosti kapele.

POVIJEST, IZVORI I LITARUTURA

Kapela sv. Ane u Gornjoj Plemenščini pozicionirana je na uzvišenom položaju (kota 363 metara), s dobrim pregledom na okolni krajolik. Pravilno je orijentirana i zaprema veće dimenzije (21,8 x 11,82 metara), a njezinu tlocrtnu osnovu čine pravokutna lađa s neznatno užim i nižim poligonalnim svetištem, pročelni zvonik i sakristija (sl. 1). Prvi spomen kapele zabilježen je u protokolu kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije iz 1639. godine u kojem se navodi kao filijalna (područna) kapela

1 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, uzdužni presjek s pogledom prema jugu i tlocrt (Izvor: VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, *Gotičke crkve Hrvatskoga zagorja*, Zagreb, 1993., 187, sl. 182-183)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, longitudinal section with a view to the south and floor plan (Resource: VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, *Gotičke crkve Hrvatskoga zagorja*, Zagreb, 1993, 187, fig. 182-183).

župe Pregrada: *capella S. Annae in Konoba*.⁷ Prema popisu pregradskih župnika tada je upravitelj župe bio Nikola Jagušić.⁸ Daljnje povijesne podatke o kapeli moguće je pratiti iz zapisnika kanonskih vizitacija do 1857. godine, kao i iz dokumenata Nadbiskupskog duhovnog stola nastalih u razdoblju od 1878. do 1889. godine, tijekom posljednje velike obnove građevine. Osim pisanih izvora, za razumijevanje spomenika važni su i povijesni kartografski izvori, napose karta prve katastarske izmjere iz 1862. godine. Sva relevantna konzervatorska i projektna dokumentacija o kapeli nalazi se u Ministarstvu kulture i medija RH (Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjeli u Zagrebu i u Krapini). Također, od osobite su vrijednosti i fotografski snimci na kojima je ovjekovječen

4 PRPIĆ, IVA 2023.

5 Konzervatorski elaborat kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini s prijedlogom prezentacije pročelja i interijera kapele izrađen je u lipnju 2024. godine, a pohranjen je u MKM - KO Krapina. Naručitelj konzervatorskog elaborata je Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije u Pregradi. Konzervatorski elaborat potpisuje izv. prof. dr. sc. Ivana Tomas, dok je arhitektonske snimke spomenika i grafički izgled prijedloga prezentacije pročelja i interijera kapele izradio Renato Cottiero, d.i.a. Transkripciju i prijevod dokumenata priredio je izv. prof. dr. sc. Danko Šourek. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja slojeva građe, žbuka i bojanih/slikanih slojeva na sjevernom pročelju i u unutrašnjosti kapele izvela je Ivana Drmić, viša konzervatorica-restauratorica.

6 DRMIĆ, IVANA, 2024.

7 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (dalje: NAZ), Kanonske vizitacije (dalje: Kan. viz.), Župa Pregrada, Prot. 4/IV, 1639., Pag. 336.

8 Župnik Nikola Jagušić spomenut je u protokolu kanonske vizitacije iz 1639. godine. Pretpostavlja se da je bio upravitelj pregradske župe do 1650. godine. FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 116.

izgled spomenika 1960-ih godina, a riječ je o građi koja je pohranjena u Konzervatorskom odjelu u Zagrebu i u Arhivu Doris Baričević u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu.⁹

O kapeli se u dosadašnjoj stručnoj i znanstvenoj literaturi relativno malo pisalo. Prve konkretne podatke o spomeniku nalazimo u djelu Ivana Filipčića, naslovljenom *Župa Pregrada – mala monografija o župi Naše Gospe od Kurnagore* iz 1983. godine. U knjizi je predložena povijest župe Pregrada od razdoblja srednjeg vijeka kada je župa bila u sklopu kostelskog vlastelinstva pa sve do suvremenog doba, a među sakralnim zdanjima pozornost je posvećena i kapeli sv. Ane u Gornjoj Plemenščini, jedinom očuvanom srednjovjekovnom spomeniku u toj župi.¹⁰ Uz kratki opis zdanja, autor je prepoznao grb grofova Celjskih na jednoj od svodnih konzola svetišta.¹¹ Filipčić djelomično donosi i podatke o baroknom crkvenom inventaru (opremi), kao i informaciju o obnovi kapele koncem 19. stoljeća kada je graditeljski poduzetnik Gustav Taussig podigao postojeću lađu sa zvonikom i sakristijom.¹² Na kapelu sv. Ane osvrnula se i Anđela Horvat u radu pod naslovom *Pregled spomenika kulture općine Pregrada* iz 1985. godine.¹³ Spomeniku je posvetila pozornost i Diana Vukičević-Samaržija u knjizi *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, objavljenoj 1993. godine. Uz analizu arhitektonskog rješenja građevine, kao i njezine klesane dekoracije, ondje su prvi put objavljeni arhitektonski snimci kapele i nacrti elemenata arhitektonske plastike (svodna rebra i konzole te trijumfalni luk).¹⁴

Detaljnim iščitavanjem povijesnih podataka o kapeli, kao i rezultata konzervatorsko-restauratorskih istraživanja te precizno provedene analize cjelokupne arhitektonske kompozicije spomenika, moguće je definirati njegove tri razvojne etape koje se mogu pratiti od prve polovine, tj. sredine 15. stoljeća, pa do kraja 19. stoljeća. Prva etapa odnosi se na izgradnju gotičke građevine s poligonalnim svetištem, lađom

i sakristijom nastale pod pokroviteljstvom moćnih grofova Celjskih najvjerojatnije između 1430.-ih i 1456. godine. Njezin unutarnji prostor bio je urešen reprezentativnim gotičkim zidnim slikama koje su, nažalost, tek fragmentarno sačuvane. Druga etapa vezana je za intervencije na kapeli u 17. i 18. stoljeću koje su pomno iščitane iz protokola kanonskih vizitacija i mahom se odnose na popravke i opremanja srednjovjekovnog zdanja. Naposljetku, treća etapa veže se za zamašniju obnovu kapele koju je vodio graditeljski poduzetnik Gustav Taussig od 1878. do 1882. godine. Tada se događaju i najveće transformacije gotičke građevine jer su podignute nova lađa sa zvonikom i sakristija.

GOTIČKA KAPELA

Posjed na kojem je izgrađena gotička kapela sv. Ane bio je u vlasništvu kostelskog vlastelinstva, a njegovi tadašnji vlasnici bili su znameniti grofovi Celjski.¹⁵ Godine 1399. ugarsko-hrvatski kralj Sigismund (Žigmund) Luksemburški (vladao: 1387.-1437.) darovao je svom rođaku grofu Heramanu II. Celjskom (1360.-1435.) i njegovim nasljednicima „kompleks zagorskih vlastelinstava“: Kostel zajedno s Krapinom, Loborom, Oštrcem, Belcem, Lepoglavom, Cesargradom i Trakoščanom. Celjski su tada imali funkciju zagorskih župana jer je u njihovim rukama bila cijela Zagorska županija sa svim tamošnjim utvrdama (gradovima). Kao feudalni gospodari na tom prostoru vladali su do 1456. godine, tj. do smrti posljednjeg člana obitelji – istaknutog Urlika II. (1406.-1456.). Ondašnje kostelsko vlastelinstvo bilo je podijeljeno na tri župe – Pregrada, Kostel i Konoba (danas Petrovsko) koje su pripadale arhiđakonatu Zagorje, jednom od četrnaest upravnih područja ondašnje Zagrebačke biskupije.¹⁶ Arhiđakonatski Zagorje zauzimao je po časti prvo mjesto i, zajedno s arhiđakonom Gora, bio je spojen s čašću velikog prepošta Zagrebačkog kaptola. Spomenute tri župe nalazimo i u popisu župa Zagrebačke biskupije koji je sastavio Ivan, arhiđakon gorički i uvrstio u *Statut zagrebačkog kaptola* 1334. godine: *Et primo ecclesia beate Virginis de Pregrada; Item ecclesia sancti Emerici de Kostel; Item ecclesia sancti Petri de Conoba*.¹⁷ Iako je uvriježeno mišljenje kako je kapela sv. Ane od svojega osnutka bila u sklopu župe Pregrada, ne bi trebalo isključiti mogućnosti da je isprva pripadala srednjovjekovnoj župi Konoba jer

9 Fotografiske snimke pohranjene u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu snimila je Doris Baričević 1967. godine.

10 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 20-21, 54-56.

11 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 20.

12 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 54-56.

13 HORVAT, ANĐELA, 1985., 181-183. Anđela Horvat pretpostavlja kako su pokrovitelji kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini bili Herman II. Celjski (1360.-1435.) ili njegov sin Fridrik II. Celjski (1379.-1454.), dok bujne lisnate motive isklesane na jednoj od svodnih konzola svetišta stilski dovodi u vezu s djelima praških parlerovaca nastalim tijekom kasnog 14. i ranog 15. stoljeća.

14 VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 62, 102, 108, 111-112, 116, 186-187. Prema Diani Vukičević-Samaržija, pokrovitelj kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini bio je Urlik II. Celjski (1406.-1456.), a njezinu izgradnju datira u sredinu 15. stoljeća. Također, autorica smatra kako je od prvobitnoga gotičkog izgleda građevine zadržano cijelo svetište i korpus lađe (pritom nije uzeto u obzir da je izgled gotičkog broda uvelike izmijenjen koncem 19. stoljeća). Isti stavovi ponovljeni su i u *Umjetničkoj topografiji Hrvatske - Krapinsko-zagorska županija* iz 2008. godine, a u tom djelu izneseni su i podatci o postojećoj opremi kapele (oltari, kipovi, slike, liturgijsko posuđe). VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA; KRAŠEVAC, IRENA; BOTICA, DUBRAVKA; REPANIĆ-BRAUN, MIRJANA, 2008., 525-528.

15 Više o grofovima Celjskim vidjeti: KLAJČ, NADA, 1982., sa starijom literaturom; RAUKAR, TOMISLAV, 1983., 113-140, sa starijom literaturom; *Zbornik međunarodnoga simpozija Celjski grofje. Stara tema – nova spoznanja*, (uredila Rolanda Fugger Germačnik), Celje, Pokrajinski muzej, 1998., sa starijom literaturom; KURELIĆ, ROBERT, 2005., sa starijom literaturom; KURELIĆ, ROBERT, 2006., 201-216, sa starijom literaturom.

16 Više o kostelskom vlastelinstvu vidjeti: LASZOWSKI, EMIL, 1902.; ADAMČEK, JOSIP 1980., ADAMČEK, JOSIP, 1982., 3-63; FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 21-37.

17 BUTARAC, JOSIP, 1944. 416, BUTARAC, JOSIP, 1984., 50.

2 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, svetište, konzola svoda s listovima (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7021, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, sanctuary, vault corbel with leaves (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7021, 1965).

3 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, svetište, konzola svoda s grbom grofova Celjskih (foto: I. Tomas, 2024.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, sanctuary, vault corbel with the coat of arms of the Counts of Celje (photo: Ivana Tomas, 2024).

se u starijim zapisnicima kanonskih vizitacija, počevši od 1639. godine, navodi kao *capella S. Annae in Konoba*.¹⁸

Od gotičke građevine dobro je očuvano poligonalno svetište (6,4 x 6,8 metara, visina: 6,1 metara) projektirano na bazi osmerokuta, što je i najučestaliji način projektiranja gotičkog svetišta na tlu Hrvatskog zagorja. S vanjske strane ojačano je s četiri kontrafora postavljena na mjestu gdje je u unutrašnjosti konzola svoda. Nad poligonalnim zaključkom svetišta je konstrukcija zvjezdastog svoda koja, međutim, nije izvedena do kraja polja jer prekrivena rebra završavaju u zidu trijumfalnog luka.¹⁹ Od elemenata sustava svođenja sačuvana su rebra, konzole i ključni kamen (izostaje središnje rebro istočnog romba, tj. kraka sedmerostrane zvijezde). Rebra su profilirana jednom konkavnom užljebinom s trapeznim završetkom i sastaju se u ključnom kamenu. Svodna rebra počivaju na šest konzola geometrijskog oblika obrnute piramide ili stošca, s izuzetkom jedne koja ima biljni motiv. Svi klesani elementi sustava svođenja – od profilacija rebara, preko ključnog kamena bez uresa do konzola geometrijskog oblika – izrađeni su jednostavno, pa se

¹⁸ U protokolima kanonskih vizitacija Konoba se spominje sve do 1746. godine. Od 1768. do 1794. godine kapela sv. Ane bilježi se bez lokacije, a 1805. godine zapisano je da se kapela sv. Ane nalazi u selu Plemenščina.

¹⁹ VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 100, 186.

po klesarskoj izvedbi ističe tek konzola s bujnim listovima kakvu nalazimo i u svetištu župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zajezdi koja se datira oko sredine 15. stoljeća²⁰ (sl. 2). Na dvije konzole predloženi su i srednjovjekovni plemićki grbovi – na jednoj je kombinirani štit Celjskih s po tri zvijezde i po tri vodoravne grede, a na drugoj koso postavljene štit podijeljen okomitom gredom na dva polja²¹ (sl. 3 i 4). Potonji štit moguće je identificirati kao grb grofova Schaunberga obiteljski povezanim s grofovima Celjskim jer je Herman II. Celjski bio u bračnoj zajednici s Anom von Schaunberg (1358.-1396.), kćerkom Henrika VII. von Schaunberga (1322.-1390.) i Uršule Goričke

²⁰ Usp. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 211-214, sa starijom literaturom.

²¹ Riječ je o kombiniranom štitu Celjskih koji je podijeljen na četiri polja, a sastojao se od crvenih i srebrnih greda te triju zlatnih zvijezda na plavom polju. Štit je veličine 24,5 centimetara x 20 centimetara, a naizmjenice su po dva puta uklesane po tri zvijezde i po tri vodoravne grede. Celjski su svom drevnom grbu Žovneka, koji se sastojao od crvenih i srebrnih greda, pridodali naslijeđeni grb Celja (Heunbuurga) s tri zlatne zvijezde na plavom polju. Važnost Celja za njihovu dinastičku politiku odrazila se i na simboličkom planu, pa grb Celja postaje ključna odrednica njihova identiteta. Ispočetka se prikazuje samostalno, a u kasnijem, kombiniranom štitu zauzima važniju, heraldičku desnu stranu. Kombinirani štit prvi je put zabilježen na pečatu Hermana II. Celjskog iz 1387. godine. KURELIĆ, ROBERT, 2018., 108.

4 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, svetište, konzola svoda s grbom grofova Schaunberg (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7028, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, sanctuary, vault corbel with the coat of arms of the Counts of Schaunberg (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7028, 1965).

(u. oko 1383.).²² Štit Schaunberga nalazimo i na pečatnjaku Urlika II. Celjskog iz 1438. godine te na Urlikovom grbu u grbovniku Henrika van Hessela koji je nastao između 1447. i 1449. godine.²³ U tom grbovniku predložen je kombinirani štit Celja s heraldičkim rodoslovljem Urlika II., a među njima je i štit Schaunberga. Naime, štit Celja okružen je

22 Herman II. Celjski i Ana von Schaunberg vjenčali su se 1377. godine i imali su šestoro potomaka: Fridrik II. (1379.-1354.), Herman III. (1381.-1426.), Elizabeta (1382.-1421.), Ana (1384.-1439.), Ludvig (1387.-1417.) i Barbara (1391./1392.-1451.). Velikaški rod Schaunberg (Schaunberg, Schauenburg, Schaunberg, Schaumberg) je tijekom 14. stoljeća slijedio sličan razvojni put poput Celjskih, Goričkih ili Hohenzollerna, s kojima su uspostavili i bračna saveznštva. S posjedima na granici Gornje Austrije (*Österreich ob der Enns*) s Bavarskom, Schaunberški su neposredno bili povezani s krunom (njem. *reichsunmittelbar*) još od 13. stoljeća, te su težili emancipaciji od lenskoga vrhovništva Habsburgovaca, u čemu im je isprva pomagao car Ludovik IV. Bavarski (vladao od 1328. do 1347.), koji ih je 1331. godine, poput Celjskih desetljeće kasnije, proglasio grofovima. No već 1348. godine car Karlo IV. Luksemburški (vladao: 1355.-1378.) poništio je sve odluke svoga prethodnika koje su išle protiv interesa Habsburgovaca te su Schaunberški bili prisiljeni priznati njihovo vrhovništvo, ali uz zadržavanje grofovskoga naslova. Henrik VII. von Schaunberg vodio je znamenitu *Schaunberšku fajdu* protiv Alberta III. Hasburgovca (vladao: 1365.-1395.). U fajdi, koja je s prekidima trajala čitavo desetljeće (1380.-1390.), pobjedu je odnio Albert III., koji je Henrika VII. natjerao na priznavanje lenske ovisnosti o austrijskom vojvodi te mu oduzeo niz posjeda, dok su neposrednost uspjeli sačuvati podrškom careva iz luksemburške kuće. KURELIĆ, ROBERT, 2018., 110-111.

23 VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 186; KURELIĆ, ROBERT, 2018., 104-124

četirima dodatnim štitovima s natpisima (slijeva nadesno): *Cili, Krabaten, Schauenberg i Padaw*.²⁴ Na heraldički desnoj, važnijoj, strani, štitovi su Celjskih i Schaunberga, tj. Ulrikova djeda Hermana II. i bake Ane po ocu Fridriku II. Celjskom (1379.-1354.), dok su na heraldički lijevoj strani štitovi Stjepana II. Frankapana (o. 1330.-1390.) i Katarine da Carrara (o. 1365.-1405.), odnosno djeda i bake po njegovoj majci Elizabeti Frankapan (1386.-1422.).²⁵ Štitovi djedova su pritom postavljeni povrh, a štitovi baka podno glavnog štita, čime je na simboličkom planu dvostruko reflektirana patrijarhalnost jer su očevi roditelji važniji od majčinih, a djedovi od baka.²⁶ Simboličko pozicioniranje grbova moguće je iščitati i u Gornjoj Plemenščini. Ondje je kombinirani štit Celjskih isklesan na prvoj sjevernoj konzoli svoda uza trijumfalni luk, dok je štit Schaunberga na južnoj strani zaključka svoda. S obzirom na navedeno, čini se indikativnim i sama posveta kapele svetoj Ani jer je identificirani štit Schaunberga vezan za groficu Anu. U pogledu, pak, grba Celjskih potrebno je upozoriti kako na tlu Hrvatskog zagorja, osim u Gornjoj Plemenščini, grb tog moćnoga velikaškog roda bilježimo još samo u Lepoglavi. Riječ je o glasovitoj crkvi pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije koja se smatra prvim i najvažnijim naručiteljskim pothvatom Celjskih u Hrvatskom zagorju, nakon čega su intenzivnije investirali u izgradnje i opremanja zagorskih sakralnih zdanja.²⁷ Samostan je osnovao Herman II. Celjski oko 1400. godine i uglavnom je prihvaćeno mišljenje kako je svetište lepoglavске crkve dovršeno za Hermanova života (u. 1435.), i to najvjerojatnije tijekom 1430.-ih godina.²⁸ Lepoglavsko svetište nadstvođeno je zvjezdastim svodom, a riječ je o prvom primjeru tog tipa kasnogotičkog svoda na prostoru sjeverozapadne Hrvatske.²⁹ Na njegovim ključnim kamenima isklesani su i grbovi Celjskih – na središnjem je kombinirani štit Celjskih, dok su na ostala dva odvojeni štitovi Žovneka i Celja (Heunburga). U vezi sa zvjezdastim svodom u svetištu kapele sv. Ane treba napomenuti kako bi njegova nedovršenost, tj. nedosljednost u sustavu svođenja, mogla sugerirati na ranu primjenu tog tipa svoda u Plemenščini. Naime, nespretnosti u projektiranju zvjezdastog svoda zamjetne su i u svetištu lepoglavské crkve, što pokazuje kako arhitekt nije u potpunosti svladao jezik suvremene arhitekture, točnije projektiranje vrlo složenih

24 KURELIĆ, ROBERT, 2018., 110.

25 KURELIĆ, ROBERT, 2018., 110.

26 KURELIĆ, ROBERT, 2018., 110.

27 Više o pavlinskoj crkvi Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije u Lepoglavi vidjeti: HORVAT, ZORISLAV, 1982., 3-35; VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 159-169; BALOG, ZDENKO, 1993., 173-184; MILETIĆ, DRAGO, 1995., 119-135; VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1998., 363-373; BALOG, ZDENKO, 2004., 47-59.

28 VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 98-100, 135, 138-139; VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 2001., 52.

29 VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 98-100, 135, 138-139.

svodnih oblika.³⁰ Spomenuto bi moglo upućivati na kronološku bliskost između gradnje svoda u Gornjoj Plemenščini i onoga u Lepoglavi.

Na jugoistočnom zidu poligonalnog zaključka svetišta kapele sv. Ane, između dviju svodnih konzola, izvorno se nalazio prozorski otvor naknadno zazidan i pretvoren u nišu, a zazid gotičkog prozora otkriven je i na južnom zidu svetišta.³¹ Na potonjem su utvrđeni i ostaci smeđe vapneno-pješčane žbuke sitnog granulata, a radi se o najstarijem utvrđenom žbukanom sloju u unutrašnjosti građevine, a dokumentiran je i na svodu svetišta te na istočnom zidu broda.³² Na sjevernom zidu svetišta detektiran je lučno nadvojeni vratni otvor (širine 128 centimetara i visine 195 centimetara), koji je nekada vodio u sakristiju. Za pretpostaviti je kako se radilo o gotičkoj sakristiji jer je u srednjem vijeku sakristija bila smještena *ad cornum evangelii* – na strani evanđelja (lijevo u pogledu od ulaza prema zaključnom zidu svetišta). Uostalom, pozicioniranje sakristije na sjevernu stranu, kao i rastvaranje zida prozorima s nasuprotne, južne, strane karakteristično je gotovo za sva gotička svetišta na prostoru Hrvatskog zagorja.³³ Svetište je odijeljeno od broda relativno širokim trijumfalnim lukom šiljata završetka. Jednostavno profilirani trijumfalni luk isklesan je s jednim skošenjem, odnosno odrezanih je uglova. U odnosu na dobro sačuvano svetište, srednjovjekovna lađa doživjela je znatnije transformacije tijekom kasnijih stoljeća, pa je moguće tek djelomično rekonstruirati njezin izgled. Izvorna širina gotičkog broda utvrđena je konzervatorsko-restauratorskim istraživanjem, pri čemu je potvrđeno kako su ramena postojeće lađe gotičkog podrijetla. Na to u prvom redu upućuje otkriće najstarijega žbuknog sloja s gotičkim oslikom na istočnom zidu broda, kao i njegova zidana konstrukcija rađena pravilnijim i većim klesancima kojima su građeni i zidovi svetišta.³⁴ Na osnovi povijesnih izvora moguće je pretpostaviti da je duljina gotičke lađe bila kraća od današnje. Naime, u zapisniku kanonske vizitacije iz 1726. godine, koji nastaje za vrijeme upravitelja pregradske župe

5 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, karta prve katastarske izmjere iz 1862. godine (<https://maps.arcnum.com/>)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, map of the first cadastral survey from 1862 (<https://maps.arcnum.com/>)

Ivana Percaića (1716.-1729.), navedeno je da je kapela od temelja podignuta pod svodom koji se vidi gotovo do (njezine) sredine, dok je ostatak kapele pod tabulatom: *Capella haec ex fundamentis est erecta, sub fornice quasi media pars visit[ur] reliquam sub tabulato*.³⁵ Mogućnost da je gotički brod bio otprilike iste duljine kao i svetište, sugerira i karta prve katastarske izmjere iz 1862. godine jer je kapela, točnije njezina lađa, vidno kraća u odnosu na postojeću (sl. 5). Izgledno je kako se nad brodom od početka nalazio tabulat jer se u prvom konkretnijem opisu kapele iz 1676. godine, koji nastaje u doba pregradskog župnika Andrije Erdečaka (1674.-1688.), bilježi kako je lađa pod već starim, oslikanim tabulatom stolarskog djela: *in corpore vero tabulatu[m] arculario opere elaboratu[m] et depictu[m] iam vetus*.³⁶ Po svemu sudeći, izvorna podnica bila je od „estriha“, odnosno od nabijene zemlje koja se dodatno učvrstila smjesom od pijeska i vapna, jer se u istom dokumentu iz 1676. godine navodi kako je pod od cementa: *Pavimentum vero ex coemento factu[m]*.³⁷ Riječ je o vrsti podnice učestale kod zagorskih crkava u razdoblju srednjeg vijeka, posebice kod manjih zdanja, poput kapele sv. Ane.³⁸ Materijalni ostaci prvotnih prozorskih i vratnih otvora lađe nisu evidentirani, no za pretpostaviti je kako je glavni ulaz u crkvu bio smješten na zapadnom pročelju,

30 VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 98-100, 135, 138-139, 159-169.

31 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonda 11.

32 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 3, 4, 5, 10 i 11.

33 Sakristija je u srednjem vijeku bila smještena iza sjevernu stranu svetišta (*ad cornum evangelii*), a tek se nakon 17. stoljeća premješta na južnu stranu. Također, vanjsko svjetlo koje dopire s južne strane intenzivnije je negoli svjetlo sa sjeverne strane te bolje osvjetljava unutarnji prostor građevine. Stoga je to ključni razlog zbog kojega se rastvara južna strana svetišta i broda prozorskim otvorima. Na južnoj strani lađe često je smješten i bočni ulaz u crkvu. Kod manjih sakralnih zdanja, poput gotičke kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini, uobičajeno je da se prozorima rastvara samo južna strana građevine što osigurava dovoljno svjetla u unutarnjem prostoru, pa sjeverna strana ostaje zatvorena zidna ploha, najprikladnija upravo za smještaj sakristije. Više o tome vidjeti u: VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 51, 56-57; VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 2008., 25.

34 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 4, 5 i 6.

35 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1726., Pag. 26.

36 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145. Također, treba upozoriti kako su tijekom 14. i gotovo do kraja 15. stoljeća sve crkve na tlu Hrvatskog zagorja imale tabulat nad brodom, kao i to da se kod najvećeg broja srednjovjekovnih sakralnih zdanja na tom prostoru tabulat u lađi zamjenjuje tek u razdoblju baroka. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 100, 104; VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 2008., 25-26.

37 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145.

38 Kamni podovi u srednjovjekovnim zagorskim crkvama uglavnom se dovode u vezu s (baroknim) intervencijama 17. i 18. stoljeća. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 58-59.

6 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, istočni zid lađe, gotički zidni oslik, dvije svetice (foto: I. Drmić, 2024.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, east wall of the nave, Gothic wall painting, two saints (photo: I. Drmić, 2024).

7 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, istočni zid lađe, gotički zidni oslik, dvije svetice, detalj (foto: I. Drmić, 2024.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, east wall of the nave, Gothic wall painting, two saints, detail (photo: I. Drmić, 2024).

a bočni na južnom (na istoj strani na kojoj su bili i prozori svetišta).³⁹ Takvo pozicioniranje glavnog i bočnog portala lađe potvrđuje i opis kapele iz 1676. godine.⁴⁰

Na temelju otkrivenih fragmenata gotičkih zidnih slika možemo konstatirati kako je kapela sv. Ane bila urešena vrlo kvalitetnim oslicima.⁴¹ Ulomci fresaka pronađeni su na svodu svetišta i na istočnom zidu broda s obje strane trijumfalnog luka. *Secco* oslik je dokumentiran na sloju smeđe

vapneno-pješčane žbuke sitnog granulata, tj. na najstarijem zabilježenom žbukanom sloju u unutrašnjosti građevine.⁴² Ostaci fresaka znatno su bolje sačuvani na istočnom zidu broda nego u svetištu. U gornjoj zoni istočnog zida lađe, ponad trijumfalnog luka, otkriveni su dijelovi figuralne kompozicije na kojoj se razabire lik anđela s glazbenim instrumentom (trubom) u ruci te dva vješto predložena muška svetačka lica s aureolom.⁴³ Premda se radi o fragmentarnim zidnim oslicima, primjetna je visoka razina njihove slikarske izvedbe. To je posebice evidentno u ponajbolje očuvanom fresko fragmentu detektiranom u donjoj zoni istočnog zida broda, sjeverno od trijumfalnog luka, na kojem su prikazane dvije ženske svetačke figure⁴⁴ (sl. 6, 7). Obje svetice prikazane su u punoj visini i stojećem stavu te su međusobno odijeljene vertikalnim bordurama. Odjevene su u raskošnu odjeću s pomno tretiranim naborima draperije koji ističu tjelesnost likova, a osobita pozornost bila je usmjerena izradi njihovih ljupkih i finih ovalnih lica produhovljene ljepote. Kronološki su im bliske zidne slike u crkvi sv. Ivana Krstitelja u obližnjem Ivaniću Miljanskom, za koje se pretpostavlja da su nastale pod pokroviteljskom grofova Celjskih i datiraju se između 1447. i 1450. godine.⁴⁵ Izvedba gotičkih fresaka u Ivaniću Miljanskom pripisana je slikarskoj radionici koja se dovodi u vezu s dvojicom majstora: Majstoru Srednje vasi pri Šenčurju i Žirovneškom majstoru (Slikar apostelskih martirijev, Mojster apostolskih

39 Kod gotičkih sakralnih zdanja u Hrvatskom zagorju bočni ulaz je najčešće smješten na južnoj strani lađe. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 56.

40 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145-146.

41 Detaljna analiza gotičkih zidnih slika otkrivenih u kapeli sv. Ane u Gornjoj Plemenščini bit će objavljena u posebnom radu.

42 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 4 i 5.

43 PRPIĆ, IVA, 2023., unutrašnjost kapele, sonda 1.

44 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonda 5.

45 SRŠA, IVAN, 2009., 125-142.

mučeništev / Majstor Mučenja apostola).⁴⁶ Ipak, uputno je upozoriti kako svetački likovi u Gornjoj Plemenščini, napose dvije dobro očuvane svete, posjeduju vrlo visoku estetsku i izvedbenu vrijednost te da svojom kvalitetom nadilaze freske u Ivaniću Miljanskom. Osim figurativnog *secco* oslika, na svodnim rebrima svetišta i na dijelovima trijumfalnog luka utvrđen je i najstariji bojeni sloj – vapneni bež.⁴⁷ Izgledno je da su klesani kameni elementi – svodna rebra i trijumfalni luk – izvorno bili bojani tonom boje koja sugerira boju prirodnog kamena, uz mjestimično prethodno popunjavanje oblikovnih nepravilnosti žbukom. Potonje je dokumentirano na istočnom svodnom rebru. Naime, na mehaničkom oštećenju kamena zabilježena je žbukana zakrpa obojena vapnenom bež bojom.⁴⁸ Također, nužno je napomenuti da su i štitovi na dvjema svodnim konzolama bili prvotno obojani – kombinirani štit Celjskih s crvenim i srebrnim (bijelim) gredama te zlatnim zvijezdama na plavom polju, dok je na štitu Schaunberga lijevo polje bilo obojano crveno, a desno srebrno (bijelo).

Na osnovi svega iznesenoga gradnju, opremanje kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini, kao reprezentativne narudžbe grofova Celjskih, moguće je datirati između 1430-ih (kada se smatra da je izveden zvjezdasti svod u lepoglavskom svetištu) i 1456. godine (kada umire posljednji član te uvažene velikaške obitelji – Urlik II. Celjski). Štit Schaunberga, kao i posvetu kapele svetoj Ani, možemo dovesti u vezu s Anom von Schaunberg, a kao potencijalni pokrovitelji njezine izgradnje i opremanja nameću se dva člana obitelji Celjskih. U prvom redu treba spomenuti njezina supruga Herman II. koji je bio zaslužan za prvi i najambiciozniji osmišljeni naručiteljski poduhvat Celjskih u Hrvatskom zagorju – pavlinsku crkvu i samostan u Lepoglavi. Za njegova života podignuto je svetište lepoglavske crkve nadstvođeno najranijim poznatim primjerom zvjezdastog svoda na tlu kontinentalne Hrvatske. Uočene nespretnosti u projektiranju zvjezdastog svoda u kapeli sv. Ane mogle bi, kako smo već napomenuli, sugerirati na ranu primjenu tog tipa svoda u Plemenščini, tj. na njegovu kronološku

bliskost s lepoglavskim svodom. Imajući u vidu kako se štit Schaunberga pojavljuje na pečatnjaku Urlika II. Celjskog iz 1438. godine, ali i na njegovu grbu nastalom između 1447. i 1449. godine na kojem su simbolički istaknuti upravo štitovi Celjskih i Schaunberga, tj. njegova djeda Hermana II. i bake Ane, izgledno je pomišljati i o Urliku II. kao pokrovitelju razmatrane kapele. Također, nije isključeno kako je za osnivanje i podizanje kapele bio primarno zaslužan Anin suprug Herman II., a za njezino kasnije opremanje zidnim slikama njihov unuk Urlik II.

INTERVENCIJE NA KAPELI U 17. I 18. STOLJEĆU

Saznanja o intervencijama u 17. i 18. stoljeću zasnivaju se na podacima iz zapisnika kanonskih vizitacija počevši od prvog spomena kapele iz 1639. godine, odnosno njezina prvog konkretnijeg opisa iz 1676., do okvirno 1805. godine. Rezimirajući te podatke, možemo zaključiti kako osnovni korpus gotičke građevine s poligonalnim svetištem, lađom i sakristijom nije bio značajnije mijenjan. U najvećoj mjeri radilo se o popravcima krovišta, novom popločenju, a poglavito o žbukanju i bijeljenju zidnih površina te o opremanju kapele novim crkvenim inventarom. S obzirom na to kako se u tim zapisima ne navode starije, srednjovjekovne freske, za pretpostaviti je da su već ranije bile obijeljene, a zahvaljujući upravo baroknoj revnosti u bijeljenju zidnih površina, ostale su u dobrom stanju očuvanosti dvije gotičke svete na istočnom zidu lađe. U razdoblju baroka gradi se drveni tornjić nad središnjim dijelom građevine koji se spominje od 1676. godine, a zamijenjen je novim 1756. godine.⁴⁹ Pred crkvom je bilo predvorje za koje vizitator 1717. godine piše da je novopodignuto, što navodi na mišljenje kako je i prije te godine ondje postojao neki, stariji, trijem.⁵⁰ Nad ulaznim dijelom kapele nalazilo se jednostavno drveno pjevalište (protokoli kanonskih vizitacija iz 1676., 1708. i 1729. godine), dok je uza sjeverni zid lađe bila drvena propovjedaonica.⁵¹ Godine 1729. vizitator je zapisao da je propovjedaonica stara i oslikana, s četiri svetačka lika, a tridesetak godina kasnije nailazimo na podatak kako se na propovjedaonicu pristupalo stubama izrađenim od klesanog i uglačanog kamena te da je pored propovjedaonice otvoren novi prozor s rešetkom.⁵² U opisu kapele iz 1676. godine zabilježena su tri oltara, od kojih je glavni bio posvećen sv. Ani.⁵³ Zapisnik kanonske vizitacije iz 1708. godine, koji nastaje za vrijeme pregradskog župnika Jurja Žunića (1688.-1715.),

46 Prema Ivanu Srši, gotičke zidne slike u Ivaniću Miljanskom izradili su Majstor Srednje vasi pri Šenčurju i Žirovneški majstor (Slikar apostolskih martirijev, Mojster apostolskih mučeništev / Majstor Mučenja apostola) između 1447. i 1450. godine, a pretpostavlja se kako je oslike naručio grof Fridrik II. Celjski. SRŠA, IVAN, 2009., 134-140. Žirovneškom majstoru pripisuju se zidne slike u regiji Gorenjska u Sloveniji (crkva sv. Tomaža, Rateče; crkva sv. Martina, Moste, Žirovnica; crkva sv. Andreja, Mošnje) i na prostoru povijesne pokrajine Štajerske, danas sjeveroistočni dio Slovenije (nekadašnja župna crkva sv. Jakoba, Dobrina). Pretpostavlja se kako je Žirovneški majstor bio učenik i suradnik Majstora Srednje vasi pri Šenčurju koji je između 1440. i 1445. godine oslikao crkvu sv. Radegunde u Srednjoj vasi pri Šenčurju. Više o Majstoru Srednje vasi pri Šenčurju i Žirovneškom majstoru vidjeti: HÖFLER, JANEZ, 1996., 130-131, 134-136, 146-149, 192-194, sa starijom literaturom; HÖFLER, JANEZ, 2004., 102-105, sa starijom literaturom; SRŠA, IVAN, 2009., 134-140, sa starijom literaturom.

47 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 14, 18 i 19.

48 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonda 14.

49 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1756., Pag. 66.

50 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1717., Pag. 211.

51 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1708., Pag. 50; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1729., Pag. 169.

52 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1729., Pag. 169.

53 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145.

opisuje novi, reprezentativniji glavni oltar s dva kata.⁵⁴ U središtu je bila slika na platnu s prikazom Krista, Marije i sv. Ane (*Sv. Ana Trojna / Samotreća*), a na bočnim stranama kipovi sv. Joakima i sv. Josipa. U sredini gornjeg kata bila je slika na platnu s prikazom sv. Elizabete, sa strane su bile skulpture sv. Katarine i sv. Barbare djevice i mučenice, a na vrhu pelikan (simbol euharistijske žrtve). Cijeli je oltar bio obojan i djelomično pozlaćen. Za drugi oltar na strani poslanice (desno) vizitator piše da je riječ o starom drvenom oltaru sv. Ane, koji je nekoć služio kao glavni. Bio je obojan i oslikan, a u njegovu središtu bili su kipovi Krista, Bogorodice i sv. Ane. Treći oltar sa skulpturom sv. Roka bio je smješten na strani evanđelja, tj. na nasuprotnom, sjevernom zidu. Godine 1749. spominje se novi drveni i oslikani oltar Blažene Djevice Marije Čenstohovske, dok su 1805. godine u kapeli sv. Ane evidentirana četiri oltara.⁵⁵ Od baroknog inventara koji je sačuvan u kapeli (oltarna slika *sv. Ana podučava sv. Mariju*, ulje na platnu, 130 x 65 centimetara, 18. stoljeće; tri polikromirane drvene skulpture: sv. Augustin sa srcem u desnoj ruci iz prve polovine 18. stoljeća te sv. Antun Padovanski i sv. Franjo Asiški iz sredine 18. stoljeća), s njezinom je izvornom opremom moguće sigurnije povezati tek kip sv. Antuna Padovanskog i oltar posvećen istom svecu iz 1749. godine kojim je bila opremljena kapelica sv. Antuna 1749. godine. Skulptura sv. Augustina navodi se u vizitacijskim zapisima tek 1857. godine, dok se sv. Franjo uopće ne bilježi.⁵⁶ Premda su na glavnom oltaru iz 1708. godine opisane dvije oltarne slike, nije ih moguće ikonografski povezati s onom koja je danas u kapeli. Postoji mogućnost da su neka od tih djela donesena iz okolnih crkava, kao što je to bio slučaj s prijenosom starog oltara iz kapele sv. Ane u kapelu sv. Volfganga na Kunagori 1756. godine, da bi desetljeće kasnije isti oltar bio prenesen u obližnju kapelu Majke Božje na Kunagori, a nakon njezina ukinuća u pregradsku župnu crkvu.⁵⁷

Sakristiju vizitatori spominju od 1676. pa do 1857. godine, a iz tih opisa saznajemo da je bila zidana, nad-svođena i manjih dimenzija te da je 1756. godine dobila kameno popločenje.⁵⁸ U razdoblju baroka je uz južnu strane lađe kapele sv. Ane bila dozidana kapelica sv. Antuna Padovanskog. Prema zapisniku kanonske vizitacije iz 1676.

godine, ta se malena zidana kapela, natkrivena drvenim tabulatom, nalazila na groblju.⁵⁹ Početkom 18. stoljeća groblje se više ne navodi, dok je za kapelicu zapisano da ima kamenu podnicu i zidani oltar s likom sv. Antuna Padovanskog, kao i to da je blagoslovljena te da se ondje održavaju službe pri većem okupljanju vjernika.⁶⁰ Godine 1721. dobiva novo predvorje i oltar, a osam godina kasnije zabilježeno je da je udaljena svega nekoliko koraka od kapele sv. Ane i da nalikuje na oratorij bez svoda, s ostatkom broda zatvorenog daskama.⁶¹ Od 1738. do 1756. godine, u doba pregradskog župnika Gašpara Mihelića (1729.-1766.), vizitatori uz kapelu sv. Ane zapisuju i Sv. Antuna: *capella S. Annae in Konoba & S. Antonii*.⁶² Zdanja se 1746. godine opisuju kao međusobno povezana i pod istim krovom, a tri godine kasnije kapelica sv. Antuna bila je opremljena novim drvenim i oslikanim oltarom sv. Antuna Padovanskog.⁶³ Nakon toga barokna kapelica se bilježi tek 1857. godine, i to kao ruševina s brojnim pukotinama.⁶⁴ Na karti prve katastarske izmjere iz 1862. godine, zamjetna je kapelica sv. Antuna izravno povezana s lađom kapele sv. Ane (usp. sl. 5). Na toj katastarskoj izmjeri primjetna je i sakristija, uza sjevernu stranu sve-tišta, koja zaista nalikuje na bočno krilo kapele, kako je to zapisao vizitator 1726. godine: *sacristia[m] habet itid[em] sub fornice, sub tecto bono manet [modo] in [co]lateralibus alis reparatione indiget apparamentis*.⁶⁵ Iz protokola kanonskih vizitacija nastalih u razdoblju od 1777. do 1786. godine, za vrijeme upravitelja pregradske župe Stjepana Augustića (1766.-1792.), doznajemo kako je uz kapelu sv. Ane bio podignut zidani podrum u kojem se čuvalo kapelsko vino i nad njim drvena kuća za smještaj svećenika.⁶⁶ Kapela je, kako to piše vizitator 1777. godine, bila u najboljem stanju: *quoad reliqua in optimo conservat[ur] statu*.⁶⁷ Osim što je u posjedu / vlasništvu kapele bila kuća s pravom vinotočja, od koje se godišnje uprihodilo po 20 florena, posjedovala je i šumu, četvrt rala zemlje i

54 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1708., Pag. 50.

55 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1749., Pag. 124; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 27/IX, 1805., Pag. 88.

56 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 17/VIII, 1857., Pag. 283.

57 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 49.

58 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1708., Pag. 50; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1721., Fol. 19v; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1726., Pag. 26; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1729., Pag. 169; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1756., Pag. 66; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 17/VIII, 1857., Pag. 283.

59 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 20/II, 1676., Pag. 145.

60 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1708., Pag. 50.

61 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 21/III, 1721., Fol. 19v; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1729., Pag. 169.

62 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1738., Pag. 388; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1742., Pag. 488; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1746., Pag. 21; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1749., Pag. 124; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1756., Pag. 66.

63 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1746., Pag. 21; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1749., Pag. 124.

64 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 17/VIII, 1857., Pag. 283.

65 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 22/IV, 1726., Pag. 26.

66 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1777., Pag. 427; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1782., Pag. 547; NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1786., Pag. 588.

67 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1777., Pag. 427.

kolosjeću u Smreču.⁶⁸ No, već za pregradskog župnika Josipa Karla Tuškana (1792.-1829.) ističe se „bijedno“ stanje kapele, a 1805. godine se po prvi put za Sv. Anu bilježi da je smještena *in pago Plemenschina*.⁶⁹

OBNOVA KAPELE OD 1878. DO 1882. GODINE I KASNIJE INTERVENCIJE U 20. I 21. STOLJEĆU

Podatke o lošem stanju kapele, kao i o prijeko potrebi za njezinom obnovom, nalazimo u *Naredbi svete kanonske vizitacije u župi Pregrada*, provedenoj dana 18. i 19. siječnja 1857.⁷⁰ U to vrijeme upravitelj pregradske župe bio je Ulrich Kirchlechner (1851.-1881.), a za kapelu sv. Ane u selu Plemenščina, udaljenom tričetvrt sata hoda od župne crkve u Pregradi, zapisano je da je dugačka 4 orgije (bečka hvata) i da je jako zapuštena. Iz opisa saznajemo kako je svetište pod čvrstim svodom, ali da je tabulat u lađi zbog starosti teško oštećen raspuklinama i nepopravljiv. Za kapelicu sv. Antuna Padovanskog stoji da je ruševna, dok se u sakristiju nije moglo *ući zbog* raspuklog svoda pa je zbog toga ormar za crkvene stvari premješten u svetište. Od inventara su navedena četiri oltara (glavni sv. Ane i tri bočna sv. Izidora, sv. Antuna Padovanskog i sv. Augustina) te stara propovjedaonica smještena na strani evanđelja. Iako je kapela sv. Ane bila u prilično lošem stanju, vizitator ističe njezine posjede i dobre prihode, poput drvene kuće koja je služila kao gostionica. Na građevini nisu vršeni popravci sve do 1878. godine, kada je na zahtjev vjernika odlučeno da se srednjovjekovna kapela sruši i na njezinu mjestu podigne nova.⁷¹ Dogovoreno je da se odmah započne s gradnjom pa je, uz prethodnu suglasnost patrona kapele i Nadbiskupskoga duhovnog stola, održana javna dražba dana 14. lipnja iste godine.⁷² Najpovoljnije uvjete ponudio je graditeljski poduzetnik Gustav Taussig koji se obvezao da će za 4,388 forinti srušiti postojeću kapelu, očistiti gradilište i sagrađiti novu, a ugovorena svota trebala mu je biti isplaćena u četiri rate.⁷³ Premda se obvezao da će u cijelosti srušiti starije zdanje i podignuti novo, dijelove gotičke građevine ipak je zadržao. S obzirom na to da planirani radovi predviđeni ugovorom nisu izvršeni, komisija za ocjenu gradnje odbila je Taussigu isplatiti 400 forinti od ugovorene cijene.⁷⁴ Radovi su trajali do 1882. godine,⁷⁵ a u tom razdoblju srušena je prvotna lađa, sakristija i kapelica sv. Antuna te izgrađen novi brod s pročelnim zvonikom i sakristija, pa kapela sv.

Ane poprima današnji izgled. Također, opremljena je dvama oltarima, a u lađi je podignuto novo pjevalište.⁷⁶ Obnovljenu kapelu je na dan sv. Ane posvetio tadašnji pregradski župnik Franjo Mederek (1881.-1921.).⁷⁷

Prilikom Taussigova graditeljskog pothvata u znatnoj je mjeri izmijenjen izgled ranijeg zdanja, pa je samo gotičko poligonalno svetište uglavnom zadržalo svoj primarni izgled. Intervencije, koje možemo pripisati Taussigu, odnose se na rastvaranje sjevernog zida svetišta velikim prozorskim otvorom lučnog završetka, koji je izvedbom i dimenzijama identičan onima na lađi. Taj zahvat valja dovesti u vezu s uklanjanjem stare sakristije koja je bila uza sjevernu stranu svetišta, na što, između ostaloga, ukazuje i zazidani vratni otvor na tom zidu kojim je svetište bilo povezano sa sakristijom. I na južnoj strani svetišta djelomično dolazi do promjena njegova prvotnog izgleda zbog gradnje nove sakristije. Tada su zazidana dva gotička prozora, što potvrđuju nalazi smeđe vapneno-pješčane žbuke sitnijeg granulata s mjestimičnim krupnijim granulama vapna. Istom žbukom bile su *žbukane Taussigova lađa i sakristija*.⁷⁸ Tom prigodom otvorena su i vrata na južnom zidu svetišta koja vode u novopodignutu sakristiju, dok je u istočni zid sakristije djelomice ugrađen krajnji južni kontrafor svetišta. Imajući u vidu kako se 1805. godine bilježi da je u svetištu postojalo kameno popločenje, kao i to da je Taussig štedio na građevinskom materijalu zbog bolje zarade, za pretpostaviti je da nije u potpunosti izradio novo kameno popločenje svetišta nego je u većoj mjeri zadržao ono staro. Moguće je da je za Taussiga, ili još u doba baroka, uklonjeno središnje rebro istočnoga svodnog polja zbog postavljanja glavnog oltara. Novoizgrađena sakristija, četvrtaste osnove (4,84 x 3,90 metara; visina: 3,5 metara), zidana je lomljenim kamenom i nadsvođena češkom kapom od opeke. Zapadni zid sakristije nastavlja se na jugoistočni zid gotičkog broda koji je prilikom njezine dogradnje ojačan / zadebljan za jedan red kamena, tj. za 29 centimetara.⁷⁹ Sakristija je prvotno bila rastvorena prozorom na istočnoj strani koji je, međutim, naknadno zazidan, te je novi, postojeći prozor postavljen na južni zid, dok je glavni ulaz smješten na zapadu.

68 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 23/V, 1786., Pag. 588.

69 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 27/IX, 1805., Pag. 88.

70 NAZ, Kan. viz., Župa Pregrada, Prot. 17/VIII, 1857., Pag. 283.

71 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 55; NAZ, Nadbiskupski duhovni stol (dalje: NDS), 1889., br. 3927.

72 NAZ, NDS, 1889., br. 3927.

73 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 55; NAZ, NDS, 1889., br. 3927.

74 FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 55; NAZ, NDS, 1889., br. 3927.

75 NAZ, NDS, 1889., br. 3927.

76 Glavni oltar, posvećen sv. Ani, ima po dva para stupova i jedan pilastar sa svake strane. Arhitrav s motivom nazuba prekinut je u središnjem dijelu, a ponad njega je polukružno zaključen zabat s naslikanim motivom Božjeg oka. Na krajevima arhitrava postavljeni su mali drveni kipovi anđela. Tabernakul je urešen florealnim motivima na vratnicama i kruništu. Na oltaru su drveni kipovi sv. Barbare i sv. Rozalije koji se pripisuju slovenskom kiparu Pauliču (oko 1860. godine). Omanji oltar Gospe Lurdske smješten je uza južni zid lađe. U antependij je ukomponiran tabernakul reljefno urešenih vratnica. U središnjoj zoni, u plitkim polukružno zaključenim nišama, nadvišenim zabatom, smješteni su kipovi Gospe Lurdske, sv. Antuna Padovanskog i sv. Josipa. Više o oltarima u kapeli sv. Ane u Gornjoj Plemenščini vidjeti: BARIČEVIĆ, DORIS, 1978., 584; HORVAT, ANĐELA, 1985., 183; BARIČEVIĆ, DORIS, 1998., 53; VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA; KRAŠEVAČ, IRENA; BOTICA, DUBRAVKA; REPANIĆ-BRAUN, MIRJANA, 2008., 527-528.

77 NAZ, NDS, 1889., br. 3927.

78 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 3, 4, 5, 8, 9 i 11.

79 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonda 6.

8 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, lađa s pogledom prema pjevalištu, historičistički šablonski zidni oslik (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7019, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, nave with a view toward the choir, historicist stencil wall painting (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7019, 1965).

9 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, svetište, historičistički šablonski zidnim oslik (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7020, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, sanctuary, historicist stencil wall painting (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7020, 1965).

Od gotičkog broda očuvan je istočni zid s trijumfalnim lukom, pa Taussigova lađa (11,7 x 9,09 metara; visina: 7,1 metara) zaprema jednaku širinu kao i ona srednjovjekovna. Uzdužni zidovi broda nanovo su podignuti i građeni su od lomljena kamena koji je, najvjerojatnije, većim dijelom potjecao od ranijeg zdanja. Bočni zidovi lađe žbukani su debljim slojem smeđe vapneno-pješčane žbuke sitnijeg granulata, s mjestimičnim krupnijim granulama vapna.⁸⁰ Unutarnja artikulacija zidnog plašta izvedena je pilastrima velikog reda na istočnom, sjevernom i južnom zidu. Oba bočna zida razvedena su s po dva para pilastara, s obje strane trijumfalnog luka postavljen je po jedan pilastar, dok se po jedan uži pilastar nalazi u zaobljenim uglovima lađe i svetišta. Pilastri na istočnom zidu građeni su opekam ili opekam i kamenom te nisu građevinski vezani uza zid, dok su oni na novopodignutim zidovima mjestimično građevinski vezani uza zid (oni zidani opekam nisu, a oni od kamena su sidreni u zid).⁸¹ Prostor broda je dobro osvijetljen s po dva velika polukružno zaključena prozorska otvora na oba bočna zida. Prozore omeđuju parovi pilastara, a oblikovani su na isti način kao i sjeverni prozor svetišta. Vratni otvor segmetnog nadvoja pozicioniran je u osi južnog zida,

između dva para pilastara, dok je u zapadnom, ulaznom, dijelu lađe postavljeno pjevalište na koje se pristupa uskim stubištem, smještenim u jugozapadnom uglu broda. Gornju drvenu konstrukciju pjevališta podržavaju četiri kamena stupa kružnog presjeka, od kojih su dva krajnja povezana s obodnim zidovima lađe. Tada je izrađeno i popločenje broda od kamenih ploča različitih dimenzija, pri čemu je korišten kamen slabije kakvoće.⁸² Na fotografskim snimcima iz 1965. i 1967. godine, pohranjenim u Konzervatorskom odjelu u Zagrebu i Arhivu Doris Baričević u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, vidljivo je kako su sve unutarnje zidne plohe, uključujući strop nad lađom i svod svetišta bile prekrivene historičističkim šablonskim zidnim oslikom⁸³ (sl. 8, 9). Na spoju zida i stropa bio je profilirani vijenac, a nosači pjevališta bili su obojani bijelom bojom. Također,

.....
82 Podovi u kapeli sv. Ane u Gornjoj Plemenščini rađeni su od kamenih ploča različitih dimenzija, pravokutnog ili trapezoidnog oblika, postavljenih u nepravilnom rasteru. Za popločenje je korišten kamen slabije kakvoće koji nije otporan na habanje i vlagu te je podložan ljuskanju i pucanju. Kamene ploče postavljene su u pijesak neposredno na zemljanu posteljicu. Podnica svetišta je za 15 centimetara viša od podnice broda. Temeljna konstrukcija je izvedena od kamena slabije kakvoće na različitim dubinama i uz minimalno korištenje vapnenog morta, pa dubina temelja kapele jako varira.

83 Fotografije u dokumentaciji MKM- KO Zagreb snimila je Lj. Krtelj, 20. rujna 1965., a fotografije u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu snimila je Doris Baričević 1967. godine.

80 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 1, 2, 16 i 17.

81 DRMIĆ, IVANA, 2024., sonde 1, 2, 3, 4, 8, 16 i 17.

10 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, južno pročelje lađe i zapadno pročelje sakristije (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7026, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, south facade of the nave and the west facade of the sacristy (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7026, 1965).

11 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, južno pročelje lađe (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7022, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, south facade of the nave (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7022, 1965).

zamjetno je kako su tada u poligonalni zaključak svetišta ugrađene i dvije oveće konzole na koje su postavljeni barokni kipovi sv. Franje Asiškog i sv. Antuna Padovanskog, kao i to da su sve svodne konzole bile obijeljene.

Vanjske zidove bočnih pročelja lađe određuju dva ugaona pilastra, a pod strehom je profilirani krovni vijenac od žbuke. Isti krovni vijenci izvedeni su na svetištu i sakristiji. Na fotografijama snimljenim 1965. godine iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu uočljivo je kako je u gornjoj zoni zapadnog pročelja sakristije bio profilirani vijenac s istovjetno obrađenim profilacijama kao i na krovnom vijencu (sl. 10). Primjetno je i to da su svi prozorski i vratni okviri na pročeljima kapele (svetište, lađa, sakristija i zvonik) bili istaknuti u odnosu na ravnu zidnu plohu, a duž cijelog zdanja kontinuirano se protezao visoki podzid (sokl) od žbuke, također istaknut u odnosu na zidnu plohu (sl. 11 i 12). Dominantni dio obnovljene kapele predstavlja masivan zvonik pred zabatno zaključenim zapadnim pročeljem (sl. 13). U središnjoj osi glavnog pročelja, artikuliranog ugaonim pilastrima koji podržavaju profilirani vijenac, ističe se visoki zvonik četvrtaste osnove (3,6 x 3,6 metara). Zvonik je zidan do visine od 16,9 metara i zaključen je piramidalnom kapom. Čitavom visinom zvonika protežu se ugaoni pilastri, dok je njegovo tijelo podijeljeno u tri polja razdjelnim vijencima. Donje polje je najveće jer zaprema razinu

prizemlja i prve etaže, a u osi pročelne strane smješten je glavni ulaz u kapelu kojim se kroz nadsvođeno prizemlje zvonika pristupa u lađu. Glavni portal je relativno širok, s jednostavnim kamenim dovratnicima i nadvratnikom ravnog zaključka. Ponad glavnog ulaza je uža polukružno zaključeni prozorski otvor, a u osi bočnih zidova su po dva prozora. Središnja zona zvonika rastvorena je trima prozorima, dok je u najvišoj etaži loža za zvona. Zvonik je zidan lomljenim kamenom, osim najviše etaže koja je od opeke. Na vanjskim pročeljima zvonika utvrđena je vapneno cementna žbuka na kojoj se primarno nalazio ružičasti nalič, dok su profilacije bile obojane slonokosno bijelom bojom.⁸⁴ Tragovi ružičastog naliča očuvani su i na južnom pročelju lađe, što upućuje na to da su i ostale vanjske zidne plohe tada obnovljene kapele bile bojane ružičastom bojom, a profilacije bijelom bojom. Također, ustanovljeno je da je profilirani krovni vijenac s ugaonima kapitelima naknadno dograđen na zvonik.⁸⁵

Nakon Taussigove obnove kapela je bila više puta popravljana i obnavljana. Godine 1948. obnovljeni su oltari, a u razdoblju od 1969. do 1974. godine u cijelosti je bio žbukani i obojan njezin unutarnji prostor te vanjska pročelja.⁸⁶

⁸⁴ PRPIĆ, IVA, 2023., zvonik, sonde 2, 3, 5 i 6.

⁸⁵ PRPIĆ, IVA, 2023., zvonik, sonde 1, 2 i 3.

⁸⁶ FILIPČIĆ, IVAN, 1983., 147-148.

12 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, istočna strana sakristije i svetišta (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7024, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, east side of the sacristy and sanctuary (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7024, 1965).

13 Gornja Plemenščina, kapela sv. Ane, južna strana zvonika (foto: Lj. Krtelj, KO ZG, Inv. br. 7036, 1965.)

Gornja Plemenščina, St. Anne's Chapel, south side of the bell tower (photo: Lj. Krtelj, Zagreb Conservation Department, Inv. No. 7036, 1965).

Zvonik je ponovno žbukan i bojan 1982. godine, a desetak godina kasnije nanovo je ožbukan i obijeljen čitav interijer, na što upućuje naslikani stijeg s upisanom 1993. godinom ponad trijumfalnog luka. Tada nastaje i postojeći oslikani obrub s biljnim i cvjetnim motivima oko trijumfalnog luka, kao i naslikani pilastri iznad pjevališta.

Od recentnijih zahvata treba spomenuti da je 2010. godine izvedeno novo drveno krovšte s pokrovom od biber crijepa, potom drvena stropna konstrukcija nad lađom te piramidalna kapa zvonika.⁸⁷

ZAKLJUČAK

Kapela sv. Ane u Gornjoj Plemenščini izgrađena je na posjedu koji je bio u vlasništvu kostelskog vlastelinstva između 1430.-ih i 1456. godine. Zdanje je podignuto na

⁸⁷ Također, valja napomenuti kako je 2013. godine izrađen projekt sanacije temeljne konstrukcije, drenaže i odvodnje krovnih voda, s prethodno provedenim istražnim radovima (G. H. Inženjering d.o.o.). Osim planirane sanacije temelja s izvedbom drenaže i odvodnje, projektom je bilo predviđeno ojačanje i produbljivanje postojeće temeljne konstrukcije. Projekt iz 2013. godine tek je djelomično realiziran (statičko ojačanje temelja izvedbom armiranobetonskog prstena i drenažom s odvodom krovnih voda). Godine 2015. izrađen je i projekt sanacije podne konstrukcije (G. H. Inženjering d.o.o.). U opisu postojećeg stanja podne konstrukcije istaknuta su sljedeća oštećenja: jako ljuskanje i ishabanost gornje površine; ulegnuća i deformacije u podu uslijed slijeganja tla, zbog čega su kamene ploče napukle ili se raspukle na više dijelova; pucanje ploča po rubovima i odlamanje rubova uz sljubnice; prisutnost veće količine vlage iz tla u kamenim pločama. Planirani projekt nije realiziran.

plodnom i vinorodnom području, a da se radilo o važnijem posjedu potvrđuje i činjenica da su donatori izgradnje bili tadašnji vlasnici kostelskog vlastelinstva istaknuti grofovi Celjski. Naime, štit Celjskih na svodnoj konzoli u svetištu kapele sv. Ane upućuje na to da se radilo o (izravnom) pokroviteljstvu velikaša koji svojim grbom zapravo potvrđuje i svoj patronat. U tom pogledu, njezinu izgradnju i opremanje moguće je tumačiti kao važniju narudžbu grofova Celjskih, a štitove Celjskih bilježimo i u njihovu najambicioznijem naručiteljskom projektu u ondašnjoj Zagorskoj županiji – monumentalnoj crkvi pavlinskog samostana u Lepoglavi. Od osobita značaja je i činjenica da su grbovi Celjskih u Gornjoj Plemenščini i Lepoglavi ustvari jedini sačuvani primjeri grbova tog moćnoga velikaškog roda na tlu Hrvatskog zagorja. Posredstvom Celjskih u ove krajeve prodiru tada najsuvremenije tendencije u srednjoeuropskoj arhitekturi kao što je pojava zvjezdastog svoda, koji je prvi put projektiran na prostoru sjeverozapadne Hrvatske upravo u Lepoglavi. Tip zvjezdastog svoda, koji je putem Lepoglave „ušao“ u Hrvatsko zagorje kao svojevrsni odraz visoke umjetnosti, nalazi svoju primjenu na nekoliko zagorskih sakralnih objekata tijekom sredine i druge polovine 15. stoljeća (kapela Blažene Djevice Marije u Taborskom, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zajezdi, župna crkva sv. Petra u Petrovskom i župna crkva sv.

Trojstva u Radoboju).⁸⁸ Stoga izvedbu zvjezdastog svoda u kapeli sv. Ane valja tumačiti kao značajan element suvremenog stilskeg izričaja u arhitekturi, ali i očiti iskaz estetskog htijenja njezinih pokrovitelja. O visokim estetskim pretenzijama Celjskih kao patrona kapele sv. Ane svjedoče i otkrivene gotičke zidne slike koje su, po svemu sudeći, nekada krasile cijeli unutarnji prostor građevine. Premda se radi o fragmentarnim oslicima, nužno je napomenuti kako svetački likovi u Gornjoj Plemenšćini posjeduju vrlo visoku umjetničku vrijednost te da svojom kvalitetom nadilaze onovremene slikarske uratke na tlu kontinentalne Hrvatske, ali i šire. Uzimajući u obzir da je u kapeli očuvan i grb Ane von Schaunberg, kao i to da je kapela posvećena svetoj Ani, kao potencijalni pokrovitelji njezine izgradnje i opremanja predložena su dva člana obitelji Celjskih – Anin suprug Herman II. i njihov unuk Urlik II.

Saznanja o intervencijama u 17. i 18. stoljeću zasnivaju se na podacima iz protokola kanonskih vizitacija i mahom se odnose na popravke i opremanja srednjovjekovnog zdanja. Zanimljivost predstavlja podatak o paralelnom funkcioniranju kapele sv. Ane i barokne kapelice sv. Antuna Padovanskog – one su bile međusobno povezane i pod istim krovom, a vizitatori ih čak neko vrijeme bilježe kao kapela sv. Ane i sv. Antuna. Zamašnija obnova građevine događa se u razdoblju od 1878. do 1882. godine, a radove je vodio graditeljski poduzetnik Gustav Taussig. Tom prigodom srušena je prvotna lađa, sakristija i kapelica sv. Antuna te izgrađena nova lađa s pročelnim zvonikom i sakristijom, pa kapela sv. Ane poprima današnji izgled. Također, tada je opremljena i postojećim crkvenim inventarom – dvama oltarima i pjevalištem. U tim je intervencijama jedino gotičko poligonalno svetište zadržalo svoj primarni izgled, dok je od broda očuvan tek istočni zid s trijumfalnim lukom, pa Taussigova lađa ustvari zaprema istu širinu kao i ona srednjovjekovna. Unutarnja artikulacija broda izvedena je u maniri okasnijelog klasicizma s pilastrima velikog reda, dok su sve unutarnje zidne plohe kapele, uključujući strop nad lađom i svod svetišta, bile prekrivene historicističkim šablonskim zidnim oslikom. Dominantni dio obnovljene kapele predstavlja visoki zvonik pred zapadnim pročeljem. Njegova vanjska pročelja izvorno su bila bojana ružičastom bojom, dok su profilacije bile obojane bijelom bojom. Tragovi ružičastog naliča očuvani su i na južnom pročelju lađe što ukazuje kako su tada i ostale vanjske zidne plohe kapele bile obojane ružičastom bojom. Uz dominantna gotička arhitektonska obilježja istočnog dijela građevine (poligonalno svetište nadsvođeno zvjezdastim svodom i istočni zid broda s trijumfalnim lukom), postojeća prostrana lađa s masivnim pročelnim zvonikom i sakristija nose odlike graditeljstva kasnog 19. stoljeća, stoga je povijesna slojevitost izrazito

važno obilježje ovoga spomenika što je i uzeto u obzir pri izradi konzervatorskih smjernica za prezentaciju pročelja i interijera kapele. Također, svojim volumenom uklopljena u prostorni kontekst, postavši dijelom njegova identiteta i integriteta, kapela sv. Ane posjeduje i visoku ambijentalnu vrijednost.

LITERATURA

- ADAMČEK, JOSIP, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. Do kraja XVII stoljeća*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980.
- ADAMČEK, JOSIP, Povijest trgovišta i vlastelinstva Krapine u doba feudalizma, *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu (Po dragome kraju – Krapina)*, 13 (1), (1982.), Zagreb, 3-63.
- BALOG, ZDENKO, Geneza izgradnje lepoglavskog samostana, u: *Lepoglavski zbornik 1992. Radovi sa znanstvenog skupa Šest stoljeća kulture i umjetnosti u Lepoglavi*, (uredio Zdenko Balog), Kajkavsko spravišće - Biblioteka Prirodni i kulturni spomenici Hrvatske, Zagreb, 1993., 173-184.
- BALOG, ZDENKO, Lepoglavsko-ptujska grupa i uloga Hermannia Celjskog u difuziji parlerijanske gotike u Hrvatskoj, *Zbornik I. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, (uredio Milan Pelc), Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2004., 47-59.
- BARIČEVIĆ, DORIS, Pregled spomenika skulpture i drvo-rezbarstva 17. i 18. stoljeća u središnjem dijelu Hrvatskog zagorja, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 78, Zagreb, 1978.
- BARIČEVIĆ, DORIS, Barokno kiparstvo pregradskog kraja, *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu*, 31, (1998.), Zagreb, 39-56.
- BUTURAC, JOSIP, Popis župa Zagrebačke biskupije od godine 1334., *Kulturno povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije* (1944.), Zagreb, 409-454.
- BUTURAC, JOSIP, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 59, (1984.), 43-107.
- FILIPČIĆ, IVAN, *Župa Pregrada. Mala monografija o župi Naše Gospe od Kunagore*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb - Pregrada, 1983.
- HORVAT, ANĐELA, Pregled spomenika kulture općine Pregrada, *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu (Po dragome kraju, Pregrada i okolica)*, 2-3, (1985.), Zagreb, 167-208.
- HORVAT, ZORISLAV, Gotička arhitektura pavlinskog samostana u Lepoglavi, *Kaj. Časopis za kulturu i prosvjetu*, 15 (5), (1982.), Zagreb, 3-35.
- HÖFLER, JANEZ, *Srednjeveške freske v Sloveniji*. I. knjiga: *Gorenjska*, Družina d.o.o., Ljubljana, 1996.
- HÖFLER, JANEZ, *Srednjeveške freske v Sloveniji*. IV. knjiga: *Vzhodna Slovenija*, Družina d.o.o., Ljubljana, 2004.

⁸⁸ Usp. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, 1993., 98-100, 135, 138-139., 184-185, 192-193, 202-203, 211-214, sa starijom literaturom.

- KLAIĆ, NADA, *Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. krone / Posljednji knezovi Celjski u zemljama Sv. krune*, Kulturna skupnost občine Celje, Celje, 1982.
- KURELIĆ, ROBERT, *The Uncrowned Lion: Rank, Status, and Identity of the last Cilli*, Department of Medieval Studies, Central European University, Budimpešta, 2005. (doktorski rad).
- KURELIĆ, ROBERT, Pregled povijesti grofova Celjskih, *Historijski zbornik*, 54, (2006.), Zagreb, 201-216.
- KURELIĆ, ROBERT, Grb Ulrika II. Celjskog u Grbovniku Henrika van Heessela – jedinstven prikaz potpunoga grba u historiografiji grofova Celjskih, *Zgodovinski časopis*, 72 (2018.), Ljubljana, 104-124.
- LASZOWSKI, EMIL, *Hrvatske povijesne gradjevine*, Hartman, Zagreb, 1902.
- MILETIĆ, DRAGO, Konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi u unutrašnjosti lađe crkve sv. Marije u Lepoglavi, *Lepoglavski zbornik* 1994. *Radovi sa znanstvenog skupa Šest stoljeća kulture i umjetnosti u Lepoglavi*, (uredila Božica Pažur), Kajkavsko spravišće - Biblioteka Prirodni i kulturni spomenici Hrvatske, Zagreb, 1995., 119-135.
- RAUKAR, TOMISLAV, Grofovi Celjski i hrvatsko kasnosrednjovjekovlje, *Historijski zbornik*, XXXVI (1), (1983.), Zagreb, 113-140.
- SRŠA, IVAN, Kasnogotičke zidne slike u crkvi sv. Ivana u Ivaniću Miljanskom, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 52, (2009.), Zagreb, 125-142.
- SZABO, GJURO, Izvještaj o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetničkih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911. Spomenici kotara Klanjec i Pregrada, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, XII (1912.), Zagreb, 201-258.
- VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, *Gotičke crkve Hrvatskoga zagorja*, Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti, Knjiga 11, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1993.
- VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, Das künstlerische Erbe der Grafen von Cilli in Kroatien, *Zbornik međunarodnoga simpozija Celjski grofje. Stara tema – nova spoznanja*, (uredila Rolanda Fugger Germadnik), Pokrajinski muzej, Celje, 1998., 363-373.
- VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, Gotik in Nordkroatien, *Hortus Artium Medievalium*, 7, (2001.), Zagreb - Motovun, 37-57.
- VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA, Sakralna umjetnost srednjeg vijeka, *Umjetnička topografija Hrvatske: Krapinsko-zagorska županija. Sakralna arhitektura s inventarom. Feudalna arhitektura. Spomen-obilježja*, (uredila Ivanka Reberski), Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2008., 22-27.
- VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, DIANA - KRAŠEVAC, IRENA - BOTICA, DUBRAVKA - REPANIĆ-BRAUN, MIRJANA, Gornja Plemenščina – kapela sv. Ane (katalog), *Umjetnička topografija Hrvatske: Krapinsko-zagorska županija. Sakralna arhitektura s inventarom. Feudalna arhitektura. Spomen-obilježja*, (ur. Ivanka Reberski), Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2008., 525-528.
- ### ARHIVSKI IZVORI
- Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Kanonske vizitacije, Župa Pregrada (1639.-1805.).
- Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Nadbiskupski duhovni stol (1878.-1889.).
- Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Arhiv Doris Baričević.
- ### DOKUMENTACIJSKI IZVORI
- Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Krapini (MKM-KO Krapina)
- G.H. Inženjering d.o.o., *Projekt sanacije temeljne konstrukcije, drenaže i odvodnje krovnih voda, s prethodno provedenim istražnim radovima*, projektant: Jadranko Horvat, dipl. ing. građ., 2013.
- G.H. Inženjering d.o.o. *Projekt sanacije podne konstrukcije*, projektant: Jadranko Horvat, dipl. ing. građ., 2015.
- Intrados Projekt d.o.o., *Elaborat ocjene postojećeg stanja građevinske konstrukcije*, glavni projektant/projektant konstrukcije: Hrvoje Podnar, dipl. ing. građ.; suradnici: Martina Vujasinović, mag. ing. aedif., Lovro Jakšić, mag. ing. aedif., 2022.
- PRPIĆ, IVA, *Izvješće o konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima na pročeljima i zidnom osliku unutrašnjosti kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini* Zagreb, 2023.
- DRMIĆ, IVANA, *Izvješće o konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima slojeva građe, žbuka i bojenih/slikanih slojeva na sjevernom pročelju i u unutrašnjosti kapele sv. Ane u Gornjoj Plemenščini*, Zagreb, 2024.
- Fotografska dokumentacija, Inv. br. 7017-7043; Inv. br. 12331; Inv. br. 12332

Abstract

ST. ANNE'S CHAPEL IN GORNJA PLEMENŠČINA: RESULTS OF RESEARCH CONDUCTED DURING STRUCTURAL RENOVATION

St. Anne's Chapel in Gornja Plemenščina located in the Krapina-Zagorje County suffered severe damage in the earthquakes that occurred in March and December 2020. As part of the structural renovation conducted in 2023, a series of interventions were carried out to stabilize and strengthen the building. The competent Conservation Department in Krapina mandated the preparation of a conservation study during structural rehabilitation to serve as the basis and framework for developing a presentation project for the chapel's facade and interior. In order to assess the construction development of the monument, more precisely to valorize its historical layers that would later be affirmed by the project, in situ conservation-restoration probing, archival and documentation research, and a detailed analysis of the building's exterior and interior were carried out. The research was conducted in the period from March to May 2024, and it resulted in numerous new findings on the layering and architectural transformations of the monument. Through detailed reading of historical data about the chapel, combined with the results of conservation and restoration research and a precise analysis of the entire architectural composition of the monument, the sequence of its construction and furnishing has been defined. It can be traced from the first half or mid-15th century, when the chapel was built as a representative commission of the Counts of Celje, to the late 19th century, when it acquired its current form. The discovery of a valuable Gothic wall painting is of particular importance for understanding and interpreting its original appearance.

St. Anne's Chapel was built on a property owned by the Kostel estate between 1430s and 1456. The Gothic building with a polygonal sanctuary, nave and sacristy was built on a more important property because the construction donors were the prominent Counts of Celje, the owners of the Kostel estate. The coat of arms of the Counts of Celje carved in the vault corbel of the chapel's sanctuary indicates that it was a (direct) patronage by a nobleman, who confirms his patronage with his coat of arms. In this regard, the construction and furnishing of the chapel can be interpreted as an important commission of the Celjski family. Their coat of arms can also be found in their most ambitious commissioned project in the Zagorje County of that time—the monumental church of the Pauline monastery in Lepoglava. Particularly important is the fact that the coats of arms of the Celjski family in Gornja Plemenščina and Lepoglava are the only preserved examples of the coats of arms of the powerful noble family on the territory of Hrvatsko Zagorje. The Celjski family also introduced the latest architectural trends from Central Europe to the region, including the stellar vault. The one in Lepoglava represents the first of its kind in northwestern Croatia. This type of a stellar vault, which "entered" Hrvatsko Zagorje through Lepoglava as a kind of reflection of high art, was later employed in

several sacral buildings in Zagorje during the middle and second half of the 15th century (Taborsko, Zajeзда, Petrovsko, Radoboj). Therefore, the execution of the stellar vault in St. Anne's Chapel should be interpreted as a significant element of contemporary stylistic expression in architecture, but also as an obvious declaration of its patrons' aesthetic preferences. The high aesthetic aspirations of the Celjski family as patrons of St. Anne's Chapel are also evidenced by the discovery of valuable Gothic wall paintings that once adorned the entire interior of the building. Although these are only fragments of wall paintings, it should be emphasized that the figures of saints in Gornja Plemenščina have a very high artistic value, and that their quality surpasses other paintings of the time on the territory of continental Croatia, and beyond. Considering that the coat of arms of Anna von Schaunberg has also been preserved in the chapel, as well as the fact that the chapel is dedicated to Saint Anne, two members of the Celjski family – Anna's husband Herman II and their grandson Urlik II – have been proposed as potential patrons of its construction and furnishing.

Information about interventions in the 17th and 18th centuries is based on data from the protocols of canonical visitations and mainly refers to the repairs and furnishing of the medieval building. Particularly interesting is the information about the parallel functioning of St. Anne's Chapel and the baroque Chapel of St. Anthony of Padua, which were connected and situated under the same roof. For a while, the visitors even documented them as the Chapel of St. Anne and St. Anthony. A more extensive renovation of the building took place from 1878 to 1882 and was supervised by Gustav Taussig. During the renovation, the original nave, sacristy and the Chapel of St. Anthony were removed. A new nave with a front bell tower and sacristy was built, and St. Anne's Chapel took on its present-day appearance. During those interventions, only the polygonal Gothic sanctuary retained its primary appearance. Since the east wall with the triumphal arch was the only preserved part of the nave, Taussig's nave essentially retained the same width as the medieval one. The most dominant part of the then renovated chapel was the tall bell tower in front of the west facade. In addition to the Gothic architectural features on the east part of the building (a polygonal sanctuary surmounted by a stellar vault and the east wall of the nave with a triumphal arch), the existing spacious nave with a massive front bell tower and the sacristy display the characteristics of late 19th-century architecture. Therefore, historical layering is an extremely important feature of this monument, which was taken into account when developing conservation guidelines for the presentation of the facade and interior of the chapel. Also, having its volume integrated into the spatial context and becoming part of its identity and integrity contributes to the high ambient value of St. Anne's Chapel.